

Hak Arama Bilinci İçin BİREYSEL VE TOPLUMSAL SORUMLULUK

Muharrem BALCI

Tarihi Kesit^(*)

1960'lara kadar insanımızın hak arama bilincinde, teorik ve pratik anlamda ve *'kendi hukukuna malik olma'* anlamında çok az bilgi ve deneyimi vardı. Kendi öz kaynaklarından ve inançlarının hayat haline gelmesi için gerekli donanımlardan mahrum bırakılmış insanlar, 40 – 50 yıllık baskı ve sindirme uygulamalarından bunalmışlardı. Yüzünü Batı'ya dönmüş modernist inançlı ulus devletin, her türlü hukuki ve siyasi düşünce ve gelişimin kurucusu olma arzusu, bize öz kaynaklarımızdan hukuk üretme imkânı vermemişti. Hukukçularımız da bireysel çabalarla akademik kariyer yapan birkaç kişinin dışına taşamamıştı. İletişim imkânlarının sınırlılığı, uzun baskı yıllarının sonucu oluşan çekingenlik; bir hak arama bilincine imkân tanımamıştı. Ayrıca Türkiye'nin bu dönemde üç ihtilal yaşaması ve sürekli darbe psikozu da önemli bir faktördür.

80'li ve sonrası yıllarda ise tam bir konformizm¹ hastalığına bulaştırıldık. 70'li yılların, henüz hak arama bilincine ulaşmamış Müslümanlarının duyarlılıklarını törpülemek için Özalizm felsefesi oluşturuldu. O günleri, yine 70'leri yaşamış birinin kaleminden okuyalım:

“Özellikle 1980 ihtilali ile birlikte kurulan la'yüs'el saltanat, 'halkın iyiliği' için silahları topladı, elleri kırdı ve kanı durdurdu. Kendi himmete muhtaç ilkelere kanunlar yaptı. Tonton bir adam, hepimize 'orta direk' olduğumuzu öğretti. Artık yabancı sigaraları ve paraları rahatça edinebilme özgürlüğüne kavuşmuştuk. Dış borç ve kredi itibarımız yükseldiği günlerde piyasalarda yaşanan genel canlanma sebebiyle, hakkı tanımlayan ve kapsamını genişleten birçok kavramı gündemimizden temizledik. Yerine, dış pazarlardan diksiyonu güzel –ama na'mahrem eli değmiş– nice kavram ithal ettik. Kiminin içini temizledik, doldurduk; kimini karıştırdık, bulaştırdık; kimini de uzlaştırıp barıştırdık. Liberal olduk, demokrat^(*) olduk, gelenekçi, modernist, postmodernist olduk. Artık nihayet, ilim için ilim; para için para, sanat için sanat yapmanın yüksek kültürüne erişmiş bulunuyoruz.”²

(*) Bu bölümde *Bireysel ve Toplumsal Sorumluluklarımız İçin Hak Adalet Özgürlük Kavramları & Hak Arama Bilinci* başlıklı Tebliğimizden yararlanılmış ve Tebliğ güncellenmiştir.
<http://www.muharrembalci.com/yayinlar/tebligler/205.pdf>

¹ Uymacılık (TDK). İlke olarak ya da uygulamada, çevresinde kabul görmüş veya egemen durumda olan davranış modellerine, düşünce tarzlarına, herhangi bir düşünce ve eleştiri getirmeksizin uyan kimsenin hareket tarzı.

(*) Şimdi ise 'Muhafazakâr Demokrat'.

² Hidayet, Şefkatli TUKSAL, *'Bir Zamanlar Adanmıştık Hepimiz'*.

80’li yılların dağınıklığını gidermek için yine 70’lerin dik durabilenlerinden bir kesimin gündemine hak arama kavramı ve bilinci geldi. Mazlumder ve sonrasında başkaca hak arama zeminleri de kısaca böyle bir tarihi kesitten gelmektedir. 1990’la birlikte birçok kurum ve kuruluşumuz oldu. Bu oluşumlar gerek bireysel, gerekse kurumsal olarak her türlü zulmün ve hukuksuzluğun üstüne gitmek için gerekli idi ve tarih her türlü gerekliliğe açık olduğunu bir kere daha gösterdi. Gerçekten de 1990’lı yıllarımız, hak arama bilincimizin gelişmesinde önemli katkıları olan yıllar oldu. Bu yıllarda kurulmuş ve hala devam eden kurumlarımız da hukuk üretebildiğimiz zeminler oldu.

Artık insanımız, hukukunu kendi eliyle üretme çabasına girmişti. Ellerimiz ve gönüllerimiz göğe kavuşmak için bir yandan hukuk üretirken, diğer yandan da ilişki üretir olmuştu.

Dikkatimizi yoğunlaştırdığımız önemli kavramlar ve olgular gündemimizi oluşturmaya başladı. Üretimimizin test zemininin toplum olmasına göre iki işlev önümüze gelmekte idi: **İletişim ve hukuk**. İletişim, bir bilgi toplumu, hukuk da bir hukuk toplumu olgusunu gündeme getirmektedir. Bunları kavramsal analiz yaptığımız tebliğlerimizde anlattığımız için burada tekrar etmeyeceğiz.

Hukuk toplumunun, bir ‘bilgi toplumu’nda gerçekleştirilebileceğine inanmak; hukuk bilgisinin araştırılması, geliştirilmesi ve topluma ulaştırılmasını beraberinde getirmektedir. Bu nedenledir ki, en küçük birim olan bireyden başlayarak, topluma karşı sorumluluk taşıyan tüm ‘**kişi**’ ve ‘**kurum**’ların, mesleklerinde veya toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda sürekli bilgilerini tazelemesi, geliştirmesi, yenilikleri takip etmesi, kaçınılmaz bir ihtiyaç olmaktadır. Zira toplumun içinde bunaldığı sorunları tespit etmek, bunlara çözümler üretmek, toplumun geleceği açısından herkese ‘**bireysel ve toplumsal**’ sorumluluk yüklemektedir.

“Andolsun biz Âdemoğlunu yücelttik; onları karada ve denizde (çeşitli araçlarla) taşıdık, temiz güzel şeylerden rızıklandırdık ve yarattıklarımızdan hepsinden üstün kıldık” (İsra-70)

“Şayet biz bu Kur’an’ı bir dağın üstüne indirmiş olsaydık, andolsun onu Allah korkusundan saygı ile baş eğmiş, parça parça olmuş görürdün, İşte biz, belki düşünürler diye, insanlara böyle örnekler veririz” (59-Haşr-21)

İçinde bulunduğumuz ve gönülden katkı sağlamaya çalıştığımız insan hakları mücadelesinin temelinde yatan birinci saik, İslâm’ın en önemli şartı sayılan ve Allah’ın emri olan *emr-i bil ma’ruf, nehy-i anil münker*’dir. İyiliği emretme, kötülükten sakındırma saikiyle yapılacak her çalışma, aynı zamanda bir hak arama bilinci de oluşturacaktır. İşte bu zeminin temelinde yatan ikinci saik, ‘Hilf-ul fudul’³ örneğidir.

³ Hilfû’l-fudûl, bazı Kureyş kabilelerinin, Mekke’de haksızlığa uğrayan insanlara yardım etmek amacıyla yaptıkları, Hz. Muhammed(SAS)’in de katıldığı antlaşma. İslâmiyet’ten önce Mekke’de bu adla anılan iki ayrı antlaşmanın yapıldığı bilinmektedir. Bunların birincisi, şehrin ilk sakinleri olan Cürhümlüler’den Fazl adlı üç kişinin (Fazl b. Fedâle, Fazl b. Vedâa, Fudayl b. Haris |veya Fudayl b. Şürâa, Fazl b. Vedâa. Fazl b.

Sorumluluk taşıyan birey veya kurumlara, öncelikle bilginin kaynak olarak kullanılması ve her türlü teknolojik imkânın değerlendirilmesi görevi düşmektedir. Bilhassa yaşadığımız sekülerleşme olgusu bu görevi daha da önemli kılmaktadır. İnsani değerlere ve hukuka aykırı inanç ve yorumlarla oluşturulan dayatma düzenlemeler ve parçalanmış düşün ve yaşam tarzı, böyle bir ortam içinde yaşamayı zül addedenlere de kaçırılmaz bir fırsat sunmaktadır. 15 Temmuz darbe girişimi öncesinde bu menfur örgütün her türlü imkânla desteklenmesini, beslenmesini, devletin tüm kurumlarıyla bu örgüte teslim edilmesini darbe girişiminden sonra “kandırıldık” gibi çok basite indirgeyen açıklamalar ve bu açıklamalarla tatmin olmuş sözümona aydınlar bu ilahi imkândan, çıkarları yüzünden yoksun kaldılar. Mevcut hali fırsata çevirip, özeleştirme yapmadılar. Basiretsizliği basirete çeviremediler. Basiretsizliklere göz yumarak yeni basiretsizliklere yelken açtılar. Sonrası malum, ülke ABD ve AB’nin denetimine terk edildi. Bireysel ve toplumsal sorumluluklar yerle yeksan oldu.

Öte yandan, toplumun inanç ve kültür yapısı ile gelenekleri ve istikbale ilişkin idealleri; toplumu bilgilendirmek için önemli referanslardır. Bu referanslar kullanılmadan yapılacak her tür düzenleme ve kurumlaşma, daha öncekiler gibi dönemsel olarak değiştirilmeye ve bozulmaya mahkûm olacaktır. Toplumun hukuk devletine kavuşturmak için, öncelikle hukuk toplumuna geçişi sağlamayı hedef alanların, bu amaçlarını sadece sloganlarla topluma sunmaları kâfi gelmeyecektir. Devleti, toplumu ve bireyi eşit haklara ulaştırma çabalarımızı; öncelikle kişiler arasında özel hukukun geliştirilmesi, bununla birlikte kamu hukukunun, özel hukuka ve temel hak ve özgürlüklere bağlılığının gerçekleştirilmesi yönünde yoğunlaştırmak zarureti vardır.

Önemli Bir Zaaf

Bilgi ve hukuk toplumunun sadece siyasi iktidarlar eliyle gerçekleştirilmesini beklemek gafleti bizden sadır olmamalıdır. Kimsenin böyle bir beklenti içine girmeye hakkı yoktur. AB’ye uyum kapsamında uyum yasaları⁴ ve bağlı hukuki düzenlemeleri yapma işlevinin sadece iktidarın öncülüğüne terk edilmesinin mahzurlarını çok açık olarak gördük. Özellikle Türk Ceza Kanunu Tasarısı çalışmaları (1986 – 2004) sırasında sadece tercüme edilerek kanunlaştırılacak bir temel kanun tasarısının ne tür feci sonuçlara ulaşabileceği

---

Kudâa) kendi aralarında, yerli veya yabancı kimsesiz birine zulüm yapıldığında zalimden hakkını geri alıncaya kadar kabileleriyle birlikte ona yardım edeceklerine dair ahitleşmeleridir. Kureyş’liler bu Anlaşmaya “Fazl’ların Yemini” veya “Fazilet Yemini” demişlerdir.

İkinci Antlaşma Hicret’ten 30 yıl önce yapılmıştır. Mekke’de Benî Haşim, Benî Muttalib, Benî Zühre, Benî Teym ve Benî Esed kabileleri haksızlıkları önlemek için aralarında bir toplantı yaparak bir birlik oluşturdular. Buna da Hılfu’l Fudûl dendi. Bu toplantıya Hz. Muhammed (SAS) de katılmıştır. Bkz: İslam Ansiklopedisi, Yıl: 1998, cilt: 18, sayfa: 31-32.

⁴ Bkz: M. BALCI, “Uyum Yasaları Analizleri”.

endişesi ve öngörüsü ile arkadaşlarımızın yaptığı çalışma⁵ sırasında bu konu daha aydınlık olarak gündemimize gelmiştir. Benzer şekilde 2015’te kabul edilen İç Güvenlik Yasası da temel hak ve özgürlükler yönünden geriye dönüşün önemli örneği olmuştur.

Burada yeni ve zulmün dik alasını oluşturan bir gelişmeden bahsetmek yerinde olacaktır. Gündemimize 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Şiddetin Önlenmesi yasası ile girmiş bulunan *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*⁶ dünyada en büyük tehlike olarak ikinci sıraya oturmuştur.^(*)

Bir başka hukuka aykırılık da, 15 Temmuz darbe girişiminden sonra 21 Temmuz 2016’da 90 gün sürecek⁷ OHAL ilanı ile birlikte çıkarılan kararnameleridir. MAZLUMDER OHAL Raporu⁸, ilan edilen ve uygulanan OHAL hakkında tek mufassal rapor olma özelliğini hala koruyor. Hemen özet olarak ifade etmeliyim ki; sınırlara riayet edilmediği ve çok hassas davranılmadığı durumlarda OHAL, ciddi hak ihlalleri üretecek potansiyele sahiptir. Ve bu potansiyeli de kullanarak, Cumhurbaşkanının da deyimiyle, kuru ile yaş, at izi – it izi karıştırılmıştır. Buna karşılık aradan 2 yıl geçmesine rağmen, eşitsizlikler ve hukuka aykırılıklar hakkında konuşamayan aydınlarımız kahir ekseriyeti oluşturmaktadır. Çok sayıda örnek olmasına karşın tek bir örnek, Cumhurbaşkanına yakın kişilerin yığıya çıkarılmamış olmaları, diyebiliriz.⁹

Elbette ki siyasi irade hukuki düzenlemeleri yapacaktır. Ancak, bazen icazetlerle kurulmuş, bazen tek bir insanın iki dudağı arasına sıkışmış, bazen parti iç disiplini uğruna ilkelerinden arınmış siyasi partilerin ve mensuplarının, insanımızın bireysel ve toplumsal sorumluluklarının gelişmesine ve gerçekleşmesine katkılarının çoğu zaman olumsuz yönde olduğunu da görüyoruz. Aynı şekilde buldukları parti çalışmalarında veya sivil toplum yapılanmalarında örgüte hizmetle sosyal tatmine ulaşmış ve ötesine geçmek istemeyen bireysel ve toplumsal sorumlu/sorumsuz hukukçularımızın pasifliğini de gözlemleyebiliyoruz.¹⁰

---

⁵ Bkz: “TÜRK CEZA KANUNU TASARISI HAKKINDA DEĞERLENDİRME VE ALTERNATİF TEKLİFLER”, Hukukçular Derneği, 2003.

⁶ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Bkz: <http://www.muhammedbalci.com/toplumsalcinsiyetesitligi.php>

^(*) Birinci tehlike BAĞIMLILIK ÜRETİCİLİĞİ’dir. Her iki tehlike ilerideki aşamalarda anlatılacaktır.

⁷ OHAL 19 Temmuz 2018’de kaldırıldı.

⁸ MAZLUMDER OHAL RAPORU, <http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/raporlar/787.pdf> (Erişim: 30.8.2018)

⁹ Erdoğan’ı tehdit toplantısından ailenin ortağı çıktı. <https://odatv.com/erdogani-tehdit-toplantisindan-ailenin-ortagi-cikti-03101831.html>

¹⁰ Uluslararası Dünya Müslüman Hukukçular Konferansı’nda(1996) görüştüğümüz yetkin hukukçular, “dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, Türkiye’de de siyasi partilerin, İslâmi Hareketi kendi bünyelerinde eritmek gibi zaafı taşıdıklarını, bunun da İslâmi Hareketin gelişmesine engel olduğunu; neticede de Müslümanların gerek çoğunluk, gerekse azınlık olduğu topraklarda haklarının gasp edilmesi ve inançlarını yaşayamamaları sonucunu doğurduğunu” ifade etmişlerdi. M. BALCI

Bu gözlemimizi açarsak: Sivil öncelikler ve siyasi partiler içinde kendilerini görevli sayan ve görevinin gereğini yapmaya çalışan insanların bir kısmı, zaman zaman üzerlerindeki görevleri liderlerine, ağabeylerine, üstatlarına, komisyonlara, uluslararası kuruluşlara ve süper güçlere ciro ettiklerini görüyoruz. Bu halleriyle, kendileri düşünmeyen, kendileri için düşündüklerine inandıkları insanlara sadece tabi olan insanlar haline dönmektedirler. Parçası oldukları topluma katkı olması bakımından hiçbir proje üretmeyen, eskinin tekrarında direnen, muhafazakâr, sorumluluktan korkan, inancının örneği ve önderi olamayan misyonsuz ve vizyonsuz insanlar.^(*)

Esasen ‘tebliğ sorumluluğu’, sadece dille anlatmakla yerine getirilemez. Kurumlar içinde edinilen bilgiler, toplumun her kesiminde ‘kazandırıcı ifadelerle’ ve birçok ‘eylemsellik’ aktarılmalıdır. Bu aktarımlar, uygun sivil öncelikler vasıtasıyla yapılırsa netice alınabilir. Bunun için de tüm iletişim imkânlarını en üst seviyede kullanmak gerekir. Hak arama bilincine sahip insanlar olarak henüz bu çapta bir kurumlaşmaya gidemediğimiz acı bir vakıdır.

Günümüzde, siyasi partilerin, iktidarların, bürokrasinin çalışmalarını yeterli görenler bir rehavet içine düşmüşlerdir. Kendileri dışında, değişik vasıtalarla görüşlerini kamuoyuna ulaştırmaya çalışan az sayıda düşünür ve pratisyenin çalışmaları ile iktifa eder hale gelmişlerdir. Birisi hislerine tercüman olmuş ise, bu onu rahatlatmaktadır. Hatta çok acıdır ki, bu insanların çalışmalarına iştirak etmek, onları desteklemek, yapılan işlerin bir ucundan tutmak şöyle dursun, eserlerini dahi okumak zahmetine katlanılmamaktadır.

Bu tablonun abartıldığını düşünenler olabilir. Fakat aynı mekânları ve mesleği paylaştığımız birçok insanın kitap okumadığını veya çok az okuduğunu, işinin ve çoluk çocuğunun buna fırsat vermediğini, toplumsal faaliyetlere zaman ayıramadığını, toplumun en azından kendisi ile ilgili alanlarında sosyal faaliyetlere iştirak şöyle dursun, asosyal tutum içerisinde olduklarını görmekteyiz. Fakat bu kişilerin bir kısmının, günün birinde mevcut hallerine rağmen toplumun yönetimine talip olduklarını da gözlemleyebiliyoruz.

Bilindiği gibi ‘din’ bir yaşam şeklinin adıdır. İnsanlar dinleri gereğince yaşam sürerler. Dinlerinin Allah tarafından korunacağına inanan insanlara şunu tavsiye etmeliyiz: Evet Allah dinini koruyacaktır. Fakat Allah’ın koruyacağı din, kuralları Allah tarafından konan ve birbirini bütünleyen, parçalanma kabul etmeyen, insanların nefesine göre değişmeyen din olacaktır. O kurallar ki, insan hayatının her alanını kapsayan ve düzenleyen kurallardır.

(*) Sanma ciddiyet ile sarf ederim sanatımı

Ney elimde suyu durmuş kuru musluk gibidir

Bezm i meyde süfehanın saza meftun oluşu

Nazarımda su içen eşşeğe ıslık gibidir

Neyzen Tefvik

Allah insanları sınamaktadır. Müslümanların Allah'ın dinine sahip çıkmaları halinde dinleri korunacaktır. Aksi halde korunan şey sadece insanların kuruntusu olacaktır. Ali Şeriatî'nin duasını hatırlayalım; **“Allah'ım, akidemi sorunlarımın elinden kurtar. Âmin.”** Aktiflik ve pasiflik arasındaki ayrımın bu tespitlerde yattığı düşünülmelidir.

Adanmışlık/Asketizm/Allah İçin Ne Yaptın

O halde hayatın kendisi olan soruları kendimize sormamız gerekir. Kafamızı yastığa koyduğumuzda “bu gün Allah (tabii ki kulları için de) için ne yaptım” sorusuna tatmin edici cevaplar alabiliyorsak mutlu olabiliriz. Bu mutluluk bizi ertesi günün çalışmaları için kamçılatabilir. Bu sorulara verilecek cevaplar örneklik ve önderlikle yakın alakalı olmalıdır. Bir başka deyişle:

Bizler hukukçuyuz. Bütün dünya genelinde hukukçulara verilen önem, meslekte kazandıkları maddi değerler değil, adaletin tesisi ile ilgili yaptıkları çalışmalar ve oluşturdukları örnekliktir. Bu konuda ne tür çalışmalar içindeyiz? Bizleri temsil sadedinde fakat ateist bir toplum oluşturmaya yönelik hukuk üretimi ve uygulaması arzularına/çalışmalarına karşılık, toplum yapısının gereği olabilecek hukuk üretim ve uygulama çalışmalarına katılıyor, adaletin dağıtımında rol almaya çalışıyor muyuz?

Mazlum ve hakları gasp edilen insanlara, *“bir daha bu haksızlıkların yapılamayacağı, ‘mazluma kimlik sorulamayacağı’, haksızlıklara karşı kendilerini savunacak hukukçuların bulunduğu”*na ilişkin mesaj verebiliyor ve bunun çalışmalarını yapıyor muyuz? Yoksa hukukçuluk (avukatlık, hâkim-savcı memurluk, noterlik v.b.) bizim için başka bir meslek icra edemeyeceğinizden dolayı sadece bir ticaret veya ikbal kapısı mıdır?

Veya bir öğretim üyesiyiz. Hukuk öğretimi ve eğitimi ile ilgili öğrencilerimize ne gibi donanımlar kazandırıyoruz? Kaç öğrencinin elinden tutup, hukukun öğrenilmesinde, öğretilmesinde, sağlıklı hukuk mantığının yaygınlaştırılmasında bilgi ve deneyimlerimizi aktarıyoruz? Sağlıklı hukuk bilgisi ve donanımı alabilecek öğretim elemanlarını, topluma örnek ve önderlik edecek şekilde oluşturduğumuz kurumlarda istihdam edebiliyor muyuz? Onların bireysel ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olabiliyor muyuz? Yoksa akademik kariyerimiz, bize verilecek ‘paye’lerin en yükseği midir?

Bu sorulara verilecek cevaplar, görüldüğü üzere sadece bireysel sorumluluğu içermiyor. Bunlar aynı zamanda toplumsal sorumluluğumuzu da kapsıyor. Birey toplumun en küçük birimi, aile toplumsal hayatın en önemli çekirdeği, tüm kurumlar da toplumsal hayatın yapı taşlarıdır. Birey Allah'ın tayin ettiği doğrultuda fitratına yöneldiğinde, aile Rasulüallah'ın örnekliğini gösterdiği şekilde yapılandırıldığında, kurumlar Allah'ın rızası doğrultusunda işlerlik kazandığında Allah'ın nimetlerine kavuşacaktır.

O halde tüm bu etkinliklerimizi fert olarak yapabilmemizin mümkün olmadığını görüyoruz. Bireysel sorumlulukları yerine getirebilmek için kurumlar¹¹ kurmak, geliştirmek, projelendirmek, topyekûn Allah'ın ipine sarılmak için topyekûn mücadeleyi esas almak zorundayız. Bu da toplumsal sorumluluk ile bütünleşme demektir. Ancak bu mücadelede önümüze çıkarılan önemli engeller, dayatılan planlar, projeler bulunmaktadır. Önce bu projeleri görmeye çalışmalıyız. Bu projelere *Dönüştürme Projeleri* diyoruz ki bu da bir başka çalışmanın konusu olmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Hidayet Şefkatli TUKSAL; 'Bir Zamanlar Adanmıştık Hepimiz'. Yeni Şafak Gazetesi, 26.10.1996.
2. İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, Yıl: 1998, cilt: 18, sayfa: 31-32.
3. M. BALCI, *Bireysel ve Toplumsal Sorumluluklarımız İçin Hak Adalet Özgürlük Kavramları & Hak Arama Bilinci*, <http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/tebligler/205.pdf>
4. M. BALCI, *Uyum Yasaları Analizleri*, <http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/tebligler/163.pdf>
5. MAZLUMDER OHAL RAPORU, <http://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/raporlar/787.pdf>
6. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Makaleler: <http://www.muhamrembalci.com/toplumsalcinsiyetesitligi.php>
7. "TÜRK CEZA KANUNU TASARISI HAKKINDA DEĞERLENDİRME VE ALTERNATİF TEKLİFLER", Hukukçular Derneği, 2003

---

¹¹ Örnek bir misyon için Bkz: İNSAN HAKLARI VE MAZLUMLAR İÇİN DAYANIŞMA DERNEĞİ (MAZLUMDER) Tüzüğünde;

DERNEĞİN AMACI

Madde 3 -

1. İnsan haklarını, insan haysiyetiyle ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan, bu sebeple de zulüm niteliği taşıyan; ekonomik, sosyal, hukuki, psikolojik, kültürel ve fiili her türlü engelin kaldırılması, zulme uğrayan başta insan olmak üzere bütün varlıkların doğalarının korunması amacıyla her türlü mücadeleyi vermektir.
2. Kim tarafından, kime karşı yapılırsa yapılsın her türlü işkence, hakaret ve tecavüze karşı mücadele vermek; zalimleri ve zulmü teşhir etmektir.
3. Mağdur ve mazlumlarla dayanışmak amacıyla her türlü maddi ve hukuki yardımda bulunmaktır. <http://www.mazlumder.org/tr/main/pages/hakkimizda-dernek-tuzugu/69>